UOT 32
DOI: https://doi.org/10.30546/19063.2026.03.005.2061

DAVAMLI ŞƏHƏRSALMA SİYASƏTİNDƏ MİQRASİYA PROSESLƏRİNİN ROLU

NURİDƏ ƏLİ QIZI MUSTAFAYEVA
Biologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası
Azərbaycan Respublikası, Bakı ş.,
Səbail r., AZ 1001, Lermontov küç. 74
E-mail: solinur@yahoo.com

ƏYYUB ÜZEYİR OĞLU HÜSEYNOV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası, magistrant
E-mail: eyyub748@gmail.com

XÜLASƏ

Müasir dövrdə davamlı şəhərsalma siyasəti inkişafın əsas istiqamətlərindən biri kimi formalaşmışdır və bu siyasətin həyata keçirilməsində daxili miqrasiya prosesləri mühüm rol oynayır. Şəhərlərə əhali axınının artması urbanizasiya proseslərini sürətləndirərək şəhər mühitində sosial, iqtisadi və ekoloji dəyişikliklərə səbəb olur. Bu baxımdan daxili miqrasiya şəhərsalma siyasətinin formalaşdırılmasında nəzərə alınmalı əsas amillərdən biri kimi çıxış edir. Məqalədə daxili miqrasiyanın nəzəri əsasları, onun yaranma səbəbləri və əsas xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Xüsusilə kənd–şəhər miqrasiyasının urbanizasiya proseslərinə təsiri, əhali paylanmasının dəyişməsi və demoqrafik strukturun yenidən formalaşması məsələləri araşdırılmışdır. Eyni zamanda daxili miqrasiyanın şəhərsalma siyasətinə təsiri kompleks şəkildə qiymətləndirilmiş, şəhər əhalisinin artımı, mənzil təminatı, nəqliyyat sistemi və sosial infrastruktur üzərində yaratdığı təsirlər müəyyən edilmişdir. Araşdırma nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, daxili miqrasiya şəhərlərdə iqtisadi aktivliyin artmasına və əmək bazarının genişlənməsinə müsbət təsir göstərməklə yanaşı, sosial bərabərsizliklərin dərinləşməsi, infrastruktur yüklənməsi və ekoloji problemlərin artması kimi çağırışlar da yaradır. Bu baxımdan daxili miqrasiyanın düzgün idarə olunması davamlı şəhərsalma siyasətinin əsas tələblərindən biri kimi çıxış edir. Məqalədə həmçinin daxili miqrasiyanın idarə olunması istiqamətləri – regional inkişafın balanslaşdırılması, şəhər infrastrukturunun planlaşdırılması və "ağıllı şəhər" yanaşmalarının tətbiqi təhlil edilmişdir. Nəticə etibarilə qeyd olunur ki, daxili miqrasiya proseslərinin effektiv idarə olunması şəhərlərin davamlı və inklüziv inkişafının təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *daxili miqrasiya, davamlı şəhərsalma, urbanizasiya, şəhər infrastrukturu, regional inkişaf.*

Giriş

Müasir dövrdə şəhərlərin inkişafı qlobal miqyasda baş verən sosial-iqtisadi dəyişikliklər, urbanizasiya proseslərinin sürətlənməsi və əhali hərəkətliliyinin artması ilə sıx bağlıdır. Bu kontekstdə daxili miqrasiya prosesləri şəhərsalma siyasətinin formalaşmasına və həyata keçirilməsinə birbaşa təsir göstərən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir. Xüsusilə kənd–şəhər istiqamətində miqrasiya şəhərlərdə əhali sıxlığının artmasına, sosial və texniki infrastruktur üzərində təzyiqin güclənməsinə səbəb olur (UN-Habitat, 2020; World Bank, 2022).

Davamlı şəhərsalma siyasəti müasir şəhərlərin inkişafında iqtisadi artım, sosial inklüzivlik və ekoloji tarazlığın təmin edilməsini əsas prioritet kimi müəyyən edir. Bu yanaşma şəhərlərin yalnız genişlənməsini deyil, eyni zamanda onların keyfiyyətli və balanslı inkişafını nəzərdə tutur. Lakin daxili miqrasiya prosesləri bu balansın qorunmasında həm imkanlar, həm də çağırışlar yaradır. Bir tərəfdən miqrasiya şəhərlərdə əmək bazarının inkişafına və iqtisadi aktivliyin artmasına səbəb olur, digər tərəfdən isə sosial bərabərsizliklərin dərinləşməsi və urban problemlərin yaranması ilə müşayiət olunur (United Nations, 2015). Daxili miqrasiya eyni zamanda əhali paylanmasının dəyişməsinə, regionlararası inkişaf fərqlərinin artmasına və şəhər planlaşdırmasında yeni yanaşmaların tətbiqinə ehtiyac yaradır. Bu proseslər şəhərsalma siyasətində strateji qərarların qəbul edilməsini və uzunmüddətli planlaşdırmanın aparılmasını zəruri edir. Bu baxımdan daxili miqrasiyanın düzgün idarə olunması davamlı şəhər inkişafının əsas şərtlərindən biri hesab olunur (OECD, 2019).

Məqalənin əsas məqsədi davamlı şəhərsalma siyasətində daxili miqrasiya proseslərinin rolunu araşdırmaq və bu proseslərin şəhər inkişafına təsir istiqamətlərini müəyyən etməkdir. Tədqiqat çərçivəsində davamlı şəhərsalmanın nəzəri əsasları, daxili miqrasiyanın mahiyyəti və səbəbləri, onun şəhərsalma siyasətinə təsiri və idarə olunması mexanizmləri təhlil ediləcəkdir.

1. Davamlı şəhərsalma siyasətinin əsas prinsipləri

Davamlı şəhərsalma siyasəti müasir urban inkişafın əsas istiqamətlərindən biri kimi formalaşmış və şəhərlərin uzunmüddətli, balanslı inkişafını təmin etməyə yönəlmiş kompleks yanaşmanı ifadə edir. Bu konsepsiya şəhərlərin inkişafında iqtisadi, sosial və ekoloji amillərin qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə alaraq resurslardan səmərəli istifadəni və gələcək nəsillərin maraqlarının qorunmasını əsas götürür (Quliyev, E., 2020, Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf, Bakı: Təhsil nəşriyyatı). Davamlı şəhər inkişafı konsepsiyasının əsasını təşkil edən mühüm prinsiplərdən biri ekoloji tarazlığın qorunmasıdır. Şəhərlərdə sənayeləşmə, nəqliyyatın intensivliyi və əhali sıxlığının artması ətraf mühitə mənfi təsir göstərərək hava və su çirklənməsi, tullantıların artması və yaşıllıq sahələrinin azalması kimi problemlər yaradır. Bu baxımdan şəhərsalma siyasətində ekoloji yanaşmaların tətbiqi, "yaşıl infrastruktur"un inkişafı və alternativ enerji mənbələrindən istifadənin genişləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir (Quliyev, E., 2020).

Davamlı şəhərsalmanın digər əsas prinsipi sosial inklüzivliyin təmin olunmasıdır. Şəhər mühitində bütün sosial qrupların bərabər imkanlara malik olması, sosial xidmətlərə çıxışın təmin edilməsi və yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması sosial siyasətin əsas məqsədlərindəndir. İnklüziv şəhər modeli aztəminatlı əhali qruplarının, miqrantların və digər həssas təbəqələrin cəmiyyətə inteqrasiyasını nəzərdə tutur. Bu isə sosial bərabərliyin və ictimai sabitliyin təmin edilməsinə xidmət edir (Hüseynov, S., 2019, Azərbaycanda sosial müdafiə sistemi, Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı). Şəhər infrastrukturu davamlı şəhərsalma siyasətinin mühüm komponentlərindən biridir. Nəqliyyat, mənzil təminatı, kommunal xidmətlər və sosial obyektlər şəhər əhalisinin həyat keyfiyyətini müəyyən edən əsas amillərdir. Bu baxımdan şəhərsalma siyasəti əhalinin artımı və miqrasiya prosesləri nəzərə alınmaqla planlaşdırılmalı, infrastrukturun inkişafı əhalinin ehtiyaclarına uyğun şəkildə həyata keçirilməlidir (Məmmədov, T., 2021, Yerli özünüidarəetmə və ictimai iştirakçılıq, Bakı: Qanun nəşriyyatı). Davamlı şəhərsalma siyasəti beynəlxalq səviyyədə də geniş şəkildə təşviq olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının qəbul etdiyi Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri çərçivəsində 11-ci məqsəd – "Davamlı şəhərlər və icmalar" – şəhərlərin təhlükəsiz, inklüziv və dayanıqlı inkişafını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu məqsəd şəhər planlaşdırılması, yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və ətraf mühitin qorunması istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur (United Nations, 2015, Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development, New York).

Beləliklə, davamlı şəhərsalma siyasəti iqtisadi inkişaf, sosial inklüzivlik və ekoloji tarazlığın qarşılıqlı əlaqəsi əsasında formalaşan kompleks yanaşmadır. Bu siyasətin effektiv həyata keçirilməsi daxili miqrasiya kimi demoqrafik proseslərin düzgün qiymətləndirilməsini və idarə olunmasını zəruri edir.

2. Daxili miqrasiya proseslərinin nəzəri əsasları

Miqrasiya cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafına təsir göstərən mühüm demoqrafik proseslərdən biridir və ümumi mənada insanların müəyyən səbəblərdən yaşayış yerini dəyişməsi kimi izah olunur. Miqrasiya müxtəlif formalarda – daxili və xarici, könüllü və məcburi, müvəqqəti və daimi – baş verə bilər. Daxili miqrasiya isə əhalinin bir ölkə daxilində, əsasən regionlararası və ya kənddən şəhərə istiqamətdə hərəkətini ifadə edir və urbanizasiya proseslərinin əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri hesab olunur (Əliyev, R., 2018, Demoqrafiya və əhali siyasəti, Bakı: Elm nəşriyyatı). Daxili miqrasiyanın yaranmasına səbəb olan amillər sosial, iqtisadi və coğrafi faktorlarla bağlıdır. Əsas səbəblərdən biri regionlar arasında iqtisadi inkişaf səviyyəsinin fərqliliyidir. Kənd yerlərində iş imkanlarının məhdudluğu, aşağı gəlir səviyyəsi və sosial xidmətlərin çatışmazlığı əhalinin şəhərlərə köç etməsinə səbəb olur. Şəhərlərdə isə daha geniş məşğulluq imkanları, təhsil və səhiyyə xidmətlərinə çıxış və yüksək həyat səviyyəsi insanların miqrasiya qərarına təsir edən əsas amillərdir (Hüseynov, S., 2019, Azərbaycanda sosial müdafiə sistemi, Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı).

Kənd–şəhər miqrasiyası daxili miqrasiyanın ən geniş yayılmış formalarından biridir və urbanizasiya prosesinin əsas komponentlərindən biri kimi çıxış edir. Bu proses nəticəsində şəhərlərdə əhali sayı artır, yeni yaşayış məntəqələri formalaşır və şəhər mühiti genişlənir. Lakin bu artım hər zaman planlı şəkildə baş vermədikdə, qeyri-rəsmi məskunlaşma, infrastruktur çatışmazlığı və sosial problemlər kimi mənfi hallara səbəb ola bilər (Quliyev, E., 2020, Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf, Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı). Daxili miqrasiya eyni zamanda əhali paylanmasının dəyişməsinə və demoqrafik strukturun yenidən formalaşmasına təsir göstərir. Şəhərlərdə gənc və əmək qabiliyyətli əhalinin payı artarkən, kənd yerlərində yaşlı əhali nisbətən üstünlük təşkil etməyə başlayır. Bu isə regionlararası demoqrafik balansın pozulmasına və sosial-iqtisadi inkişafda qeyri-bərabərliyə səbəb olur (Məmmədov, T., 2021, Yerli özünüidarəetmə və ictimai iştirakçılıq, Bakı: Qanun nəşriyyatı).

Bundan əlavə, daxili miqrasiya əmək bazarının strukturuna da ciddi təsir göstərir. Şəhərlərdə əmək təklifi artır, bu isə bəzi hallarda işsizlik səviyyəsinin yüksəlməsinə və qeyri-formal məşğulluğun genişlənməsinə səbəb olur. Digər tərəfdən isə miqrasiya iqtisadi aktivliyin artmasına, yeni biznes imkanlarının yaranmasına və xidmət sektorunun inkişafına təkan verir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2022, Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri, Bakı). Nəzəri baxımdan daxili miqrasiya həm "itələyici" (push) və "cəlbedici" (pull) amillər modeli, həm də struktur yanaşmalar çərçivəsində izah olunur. İtələyici amillərə işsizlik, aşağı həyat səviyyəsi və sosial xidmətlərin çatışmazlığı, cəlbedici amillərə isə yüksək əmək haqqı, daha yaxşı yaşam şəraiti və inkişaf etmiş infrastruktur daxildir. Bu yanaşma daxili miqrasiyanın səbəblərini sistemli şəkildə izah etməyə imkan verir (Lee, E., 1966, A Theory of Migration, Demography).

Beləliklə, daxili miqrasiya kompleks sosial-iqtisadi proses olub, urbanizasiya, demoqrafik dəyişikliklər və iqtisadi inkişafla sıx əlaqəlidir. Bu prosesin düzgün başa düşülməsi və nəzəri əsaslarının təhlili davamlı şəhərsalma siyasətinin formalaşdırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

3. Daxili miqrasiyanın şəhərsalma siyasətinə təsiri

Daxili miqrasiya prosesləri şəhərsalma siyasətinin formalaşmasına və həyata keçirilməsinə birbaşa təsir göstərən əsas amillərdən biridir. Xüsusilə kənd–şəhər istiqamətində baş verən miqrasiya nəticəsində şəhərlərdə əhali sıxlığı artır, bu isə şəhər məkanının təşkilinə, infrastrukturun inkişafına və sosial xidmətlərin planlaşdırılmasına yeni tələblər yaradır. Bu baxımdan daxili miqrasiya şəhərsalma siyasətində nəzərə alınmalı əsas demoqrafik proseslərdən biri hesab olunur (Əliyev, R., 2018, Demoqrafiya və əhali siyasəti, Bakı: Elm nəşriyyatı).

Daxili miqrasiyanın ilk və ən aydın təsirlərindən biri şəhər əhalisinin artması və məskunlaşma strukturunun dəyişməsidir. Şəhərlərə axın edən əhali yeni yaşayış sahələrinə tələbat yaradır və nəticədə şəhərlərin ərazi baxımından genişlənməsi baş verir. Bu proses düzgün planlaşdırılmadıqda qeyri-rəsmi yaşayış məntəqələrinin formalaşmasına, urban sıxlığın artmasına və yaşayış şəraitinin pisləşməsinə səbəb ola bilər. Bu baxımdan şəhərsalma siyasəti miqrasiya axınlarını nəzərə alaraq məskunlaşma strategiyalarını müəyyən etməlidir (Məmmədov, T., 2021, Yerli özünüidarəetmə və ictimai iştirakçılıq, Bakı: Qanun nəşriyyatı). Daxili miqrasiya mənzil fondunun genişlənməsi və urban planlaşdırma sahəsində də mühüm dəyişikliklərə səbəb olur. Şəhərlərdə əhali artımı mənzilə olan tələbatı artırır, bu isə yeni yaşayış komplekslərinin tikintisini zəruri edir. Lakin bu proses planlı şəkildə həyata keçirilmədikdə mənzil çatışmazlığı, qeyri-rəsmi tikililər və sosial infrastrukturun yetərsizliyi kimi problemlər ortaya çıxır. Buna görə də şəhərsalma siyasətində mənzil təminatı məsələsi miqrasiya göstəriciləri əsasında planlaşdırılmalıdır (Quliyev, E., 2020, Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf, Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı). Nəqliyyat sistemi və sosial infrastruktur da daxili miqrasiyanın təsirinə məruz qalan əsas sahələrdəndir. Şəhərlərdə əhalinin artması nəqliyyat yüklənməsini artırır, ictimai nəqliyyat sisteminə tələbatı yüksəldir və yol infrastrukturunda problemlər yaradır. Eyni zamanda təhsil, səhiyyə və digər sosial xidmətlərə olan tələbat artır ki, bu da mövcud infrastruktura əlavə təzyiq göstərir. Bu səbəbdən şəhərsalma siyasətində nəqliyyat və sosial infrastrukturun inkişafı miqrasiya dinamikası ilə uzlaşdırılmalıdır (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2022, Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri, Bakı).Daxili miqrasiya əmək bazarına və iqtisadi fəaliyyətə də mühüm təsir göstərir. Şəhərlərdə əmək qabiliyyətli əhalinin artması işçi qüvvəsinin genişlənməsinə səbəb olur. Bu, bir tərəfdən iqtisadi aktivliyin artmasına və xidmət sektorunun inkişafına təkan verir, digər tərəfdən isə işsizlik səviyyəsinin yüksəlməsi və qeyri-formal məşğulluğun artması kimi problemlərə səbəb ola bilər. Şəhərsalma siyasəti bu prosesi nəzərə alaraq məşğulluq strategiyalarını və iqtisadi inkişaf planlarını uyğunlaşdırmalıdır (Hüseynov, S., 2019, Azərbaycanda sosial müdafiə sistemi, Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı).

Ekoloji aspektdən yanaşdıqda daxili miqrasiya şəhər mühitinə əlavə yük yaradır. Əhali sıxlığının artması tullantıların çoxalmasına, hava çirklənməsinin yüksəlməsinə və təbii resurslara təzyiqin artmasına səbəb olur. Bu isə şəhər mühitində ekoloji tarazlığın pozulmasına gətirib çıxara bilər. Bu baxımdan şəhərsalma siyasətində ekoloji faktorların nəzərə alınması, "yaşıl şəhər" yanaşmalarının tətbiqi və davamlı resurs idarəçiliyinin təmin edilməsi vacibdir (Quliyev, E., 2020). Bundan əlavə, daxili miqrasiya sosial strukturun dəyişməsinə də təsir göstərir. Şəhərlərə köç edən əhali müxtəlif sosial və mədəni xüsusiyyətlərə malik olduğundan şəhər mühitində sosial müxtəliflik artır. Bu isə bir tərəfdən sosial dinamikanı gücləndirsə də, digər tərəfdən sosial inteqrasiya problemləri yarada bilər. Bu baxımdan şəhərsalma siyasəti sosial inklüzivliyi təmin edən yanaşmalar üzərində qurulmalıdır.

Beləliklə, daxili miqrasiya şəhərsalma siyasətinə kompleks və çoxşaxəli təsir göstərir. O, şəhər əhalisinin artımına, məskunlaşma strukturuna, infrastrukturun inkişafına, iqtisadi fəaliyyətə və ekoloji mühitə birbaşa təsir edir. Bu baxımdan daxili miqrasiya proseslərinin düzgün idarə olunması və şəhərsalma siyasətində nəzərə alınması davamlı şəhər inkişafının əsas şərtlərindən biridir.

4. Davamlı şəhərsalma siyasətində daxili miqrasiyanın idarə olunması

Daxili miqrasiya proseslərinin düzgün idarə olunması davamlı şəhərsalma siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Şəhərlərə əhali axınının artması urban problemlərin yaranmasına səbəb olduğu üçün bu proseslərin planlı və sistemli şəkildə tənzimlənməsi zəruridir. Bu baxımdan dövlət siyasəti regionlararası inkişafın balanslaşdırılması, şəhər infrastrukturunun optimallaşdırılması və sosial inklüzivliyin təmin olunması istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir (Əliyev, R., 2018, Demoqrafiya və əhali siyasəti, Bakı: Elm nəşriyyatı). Daxili miqrasiyanın idarə olunmasının əsas istiqamətlərindən biri regional inkişafın balanslaşdırılmasıdır. Regionlar arasında sosial-iqtisadi fərqlərin azaldılması kənd əhalisinin şəhərlərə kütləvi miqrasiyasının qarşısını almaqda mühüm rol oynayır. Bu məqsədlə regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılması, infrastrukturun inkişaf etdirilməsi, təhsil və səhiyyə xidmətlərinin yaxşılaşdırılması vacibdir. Azərbaycanda regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə qəbul edilmiş dövlət proqramları bu baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir və daxili miqrasiyanın tənzimlənməsinə yönəlmiş əsas alətlərdən biri hesab olunur (Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, 2022, Regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramı, Bakı).

Şəhər infrastrukturunun və yaşayış mühitinin planlaşdırılması daxili miqrasiyanın idarə olunmasının digər mühüm aspektidir. Şəhərlərdə əhali artımı nəzərə alınaraq mənzil tikintisi, nəqliyyat sisteminin inkişafı və kommunal xidmətlərin genişləndirilməsi planlı şəkildə həyata keçirilməlidir. Bu prosesdə uzunmüddətli urban planlaşdırma və strateji yanaşma xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Əks halda şəhərlərdə sıxlıq, nəqliyyat problemləri və sosial xidmətlərin çatışmazlığı kimi hallar qaçılmaz olur (Məmmədov, T., 2021, Yerli özünüidarəetmə və ictimai iştirakçılıq, Bakı: Qanun nəşriyyatı). Müasir dövrdə daxili miqrasiyanın idarə olunmasında "ağıllı şəhər" və "yaşıl şəhər" konsepsiyaları da mühüm rol oynayır. "Ağıllı şəhər" yanaşması informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə şəhər idarəçiliyinin optimallaşdırılmasını, resurslardan daha səmərəli istifadəni və xidmətlərin keyfiyyətinin artırılmasını nəzərdə tutur. Bu yanaşma şəhər mühitində miqrasiya nəticəsində yaranan yüklənməni daha effektiv şəkildə idarə etməyə imkan verir. Eyni zamanda "yaşıl şəhər" konsepsiyası ekoloji davamlılığın təmin olunmasına, təbii resursların qorunmasına və ətraf mühitə təsirin azaldılmasına yönəlmişdir (Quliyev, E., 2020, Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf, Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı). Sosial və ekoloji davamlılığın təmin edilməsi daxili miqrasiyanın idarə olunmasının əsas məqsədlərindən biridir. Şəhərlərdə sosial inklüzivliyin təmin olunması, miqrant əhalinin sosial xidmətlərə çıxışının genişləndirilməsi və onların cəmiyyətə inteqrasiyasının dəstəklənməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan sosial siyasət mexanizmləri miqrasiya prosesləri ilə uzlaşdırılmalı və şəhər mühitində sosial balans qorunmalıdır (Hüseynov, S., 2019, Azərbaycanda sosial müdafiə sistemi, Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı). Daxili miqrasiyanın effektiv idarə olunması üçün eyni zamanda statistik məlumatların toplanması və təhlili mühüm rol oynayır. Demoqrafik göstəricilərin, miqrasiya axınlarının və şəhər əhalisinin dinamikasının mütəmadi izlənilməsi qərar qəbuletmə prosesində əsas informasiya bazasını təşkil edir. Bu baxımdan Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən təqdim olunan məlumatlar şəhərsalma siyasətinin planlaşdırılmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2022, Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri, Bakı).

Bundan əlavə, daxili miqrasiyanın idarə olunmasında institusional koordinasiya da vacib amillərdən biridir. Müxtəlif dövlət qurumları, yerli idarəetmə orqanları və digər maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlıq mexanizmlərinin gücləndirilməsi bu prosesin daha effektiv həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Bu yanaşma resursların səmərəli bölüşdürülməsinə və siyasətin vahid istiqamətdə həyata keçirilməsinə imkan verir.

Nəticə etibarilə, daxili miqrasiyanın idarə olunması davamlı şəhərsalma siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Regional inkişafın balanslaşdırılması, şəhər infrastrukturunun planlı şəkildə inkişaf etdirilməsi, innovativ şəhər modellərinin tətbiqi və sosial inklüzivliyin təmin olunması bu prosesin əsas istiqamətlərini təşkil edir. Bu yanaşmaların effektiv şəkildə həyata keçirilməsi şəhərlərin davamlı inkişafına və urban problemlərin azaldılmasına mühüm töhfə verir.

Nəticə

Müasir dövrdə daxili miqrasiya prosesləri şəhərsalma siyasətinin formalaşmasına və inkişafına mühüm təsir göstərən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir. Aparılan təhlillər göstərir ki, kənd–şəhər istiqamətində baş verən miqrasiya urbanizasiya proseslərini sürətləndirir, şəhərlərdə əhali sıxlığının artmasına və yeni sosial-iqtisadi münasibətlərin formalaşmasına səbəb olur. Bu baxımdan daxili miqrasiya yalnız demoqrafik hadisə deyil, həm də şəhər inkişafının əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri kimi qiymətləndirilməlidir.Məqalə çərçivəsində müəyyən edilmişdir ki, daxili miqrasiya şəhərsalma siyasətinə çoxşaxəli təsir göstərir. Şəhər əhalisinin artması məskunlaşma strukturunun dəyişməsinə, mənzil fonduna tələbatın yüksəlməsinə və urban planlaşdırmada yeni yanaşmaların tətbiqinə səbəb olur. Eyni zamanda nəqliyyat sistemi, sosial infrastruktur və ictimai xidmətlər üzərində təzyiq artır, bu isə şəhər idarəçiliyində kompleks və uzunmüddətli planlaşdırmanı zəruri edir. Digər tərəfdən, miqrasiya əmək bazarının genişlənməsinə və iqtisadi aktivliyin artmasına müsbət təsir göstərsə də, qeyri-formal məşğulluq və sosial bərabərsizlik kimi problemləri də gücləndirə bilər.

Araşdırma nəticəsində həmçinin müəyyən olunmuşdur ki, daxili miqrasiya şəhər mühitində ekoloji tarazlığa da təsir göstərir. Əhali sıxlığının artması tullantıların çoxalmasına, təbii resurslara təzyiqin yüksəlməsinə və ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olur. Bu baxımdan şəhərsalma siyasətində ekoloji amillərin nəzərə alınması və davamlı inkişaf prinsiplərinin tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə vurğulanmışdır ki, daxili miqrasiyanın effektiv idarə olunması davamlı şəhərsalma siyasətinin əsas şərtlərindən biridir. Regional inkişafın balanslaşdırılması, kənd ərazilərində sosial-iqtisadi şəraitin yaxşılaşdırılması və şəhər infrastrukturunun planlı şəkildə inkişaf etdirilməsi miqrasiya axınlarının tənzimlənməsində mühüm rol oynayır. Eyni zamanda "ağıllı şəhər" və "yaşıl şəhər" konsepsiyalarının tətbiqi şəhərlərdə yaranan problemlərin daha effektiv həllinə imkan verir. Nəticə etibarilə, daxili miqrasiya prosesləri şəhərsalma siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olub, onun düzgün idarə olunması şəhərlərin davamlı və balanslı inkişafının təmin edilməsində həlledici rol oynayır. Bu baxımdan gələcəkdə miqrasiya proseslərinin daha dərindən öyrənilməsi, statistik məlumatların təhlilinin gücləndirilməsi və strateji planlaşdırma mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi məqsədəuyğun hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2022). Regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə dövlət proqramı. Bakı.*
2. *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2022). Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri. Bakı.*
3. *Əliyev, R. (2018). Demoqrafiya və əhali siyasəti. Bakı: Elm nəşriyyatı.*
4. *Hüseynov, S. (2019). Azərbaycanda sosial müdafiə sistemi. Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı.*
5. *Məmmədov, T. (2021). Yerli özünüidarəetmə və ictimai iştirakçılıq. Bakı: Qanun nəşriyyatı.*
6. *Quliyev, E. (2020). Ekoloji siyasət və davamlı inkişaf. Bakı: Təhsil nəşriyyatı.*
7. *Lee, E. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47–57.*
8. *United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York.*
9. *UN-Habitat. (2020). World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization. Nairobi.*
10. *World Bank. (2022). Inclusive Cities Approach Paper. Washington, DC.*
11. *OECD. (2019). Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators. Paris.*

The Role of Migration Processes in Sustainable Urban Planning Policy

Nurida Ali Mustafayeva
The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
PhD in Biological Sciences, Associate Professor

Ayyub Uzeyir Huseynov
The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
Master's Student

SUMMARY

In the modern era, sustainable urban planning policy has emerged as one of the key directions of urban development, and internal migration processes play a crucial role in the implementation of this policy. The increasing influx of population into cities accelerates urbanization processes, leading to social, economic, and environmental changes in the urban environment. In this regard, internal migration acts as one of the fundamental factors to be considered in shaping urban planning policy. The article analyzes the theoretical foundations of internal migration, its

causes, and its main characteristics. Specifically, the impact of rural-to-urban migration on urbanization processes, changes in population distribution, and the reshaping of the demographic structure are investigated. Concurrently, the impact of internal migration on urban planning policy is comprehensively evaluated, identifying its effects on urban population growth, housing provision, transportation systems, and social infrastructure. The research reveals that while internal migration positively influences the increase of economic activity and the expansion of the labor market in cities, it also creates challenges such as deepening social inequalities, infrastructure strain, and rising environmental problems. Therefore, the proper management of internal migration constitutes one of the essential requirements of a sustainable urban planning policy. The article also analyzes the directions of managing internal migration, including balancing regional development, infrastructure planning, and the application of "smart city" approaches. In conclusion, it is noted that the effective management of internal migration processes holds critical importance in ensuring the sustainable and inclusive development of cities.

Keywords: *internal migration, sustainable urban planning, urbanization, urban infrastructure, regional development.*

Роль миграционных процессов в политике устойчивого градостроительства

Нурида Али Мустафеева
Академия Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, Доктор философии по биологическим наукам, доцент

Айюб Узеир Гусейнов
Академия Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, магистрант

РЕЗЮМЕ

В современную эпоху политика устойчивого градостроительства сформировалась как одно из ключевых направлений городского развития, и процессы внутренней миграции играют важную роль в реализации этой политики. Рост притока населения в города ускоряет процессы урбанизации, вызывая социальные, экономические и экологические изменения в городской среде. В связи с этим внутренняя миграция выступает в качестве одного из основных факторов, которые необходимо учитывать при формировании градостроительной политики. В статье проанализированы теоретические основы внутренней миграции, причины ее возникновения и основные характеристики. В частности, исследованы вопросы влияния миграции из села в город на процессы урбанизации, изменения распределения населения и реформирования демографической структуры. В то же время комплексно оценено влияние внутренней миграции на градостроительную политику, определены ее последствия для роста городского населения, обеспечения жильем, транспортной системы и социальной инфраструктуры. В результате исследования установлено, что внутренняя миграция, наряду с положительным влиянием на рост экономической активности и расширение рынка труда в городах, также создает такие проблемы, как углубление социального неравенства, перегрузка инфраструктуры и рост экологических проблем. С этой точки зрения правильное управление внутренней миграцией выступает в качестве одного из основных требований политики устойчивого градостроительства. В статье также проанализированы направления управления внутренней миграцией — балансирование регионального развития, планирование городской инфраструктуры и применение подходов «умного города». В заключение отмечается, что эффективное управление процессами внутренней миграции имеет важное значение для обеспечения устойчивого и инклюзивного развития городов.

Ключевые слова: *внутренняя миграция, устойчивое градостроительство, урбанизация, городская инфраструктура, региональное развитие.*

Rəyçi: B.e.d., professor Axundov M.M.
Məqalə redaksiyaya daxil olub: 09.02.2026
Çapa qəbul olunub: 28.02.2026

The date of the admission of the article to the editorial office: 09.02.2026
Accepted for publication: 28.02.2026